

נועים אליעזר

קדושת היכל ואולם לענין דלתות פתוחות בשעת שחיטה

דין שחיטה כנגד היכל פתוח אם הוא בכל הקדשים

(ד) והנה בעיקר דין שחיטת שלמים כנגד ההיכל שדלתותיו פתוחות. כתב ה"מנחת חינוך" שהוא דין בכל הקרבנות. - והביא מתיו"ט שתמה על דברי הרמב"ם שכתב שלמים דוקא.

בפלוגתא דרש"י ותוס'

אכן נחלקו בזה קמאי. ובאמת דעת התוס' דזהו נאמר בכל הקרבנות, אולם דעת רש"י דדין מסויים הוא בשלמים. ויעויין במפרש נזיר (מ"ה) ד"ה ת"ר שביאר הטעם דדוקא בשלמים נאמר האי דינא, דזהו משום דשלמים הוא דורון.

ביאור הנצי"ב

ויעוי' בנצי"ב בספרו "העמק דבר" (ויקרא ג', ב') שביאר באופן אחר: "משום דעולה טעונה צפון המזבח ואם כן ניכר בזה שהוא שחיטת קדשים וסכין מקדשו, כדאיתא במנחות דף ק"א, מה שאין כן שלמים שאין קפידא, משום הכי בעינן דוקא פתח אהל מועד.

(ב) אכן בחידושי הריטב"א עירובין (ב.) איתא להיא דהך דינא דבעינן שיהיו דלתות היכל פתוחים בשעת שחיטה, אתיא גם אליבא דמ"ד דס"ל דקדושת היכל ואולם הוי קדושה אחת. - ואם כן הדרינן לקושיא, דאמאי בעינן שיהיו דלתות היכל פתוחים בשעת שחיטה, ולמה לא סגי במה שהאולם היה פתוח, שהרי לא היו לו דלתות.

(ג) ונראה ליישב, דתרי דינים הם, חדא שיהיה מקום שחיטה כנגד הפתח פתוח, ועוד דין איכא והוא שיהיו הדלתות פתוחות.

וכבר יסד לן רבינו החפץ חיים, בספרו "זבח תודה" בזבחים (ג"ה): ד"ז. - והאריך בזה מרן הגרי"ז בביאור הדבר. דתרי דינים הם, חדא דין קביעות מקום, דבעינן שיהא פתוח כנגד ההיכל. ועוד דין נוסף, שדלתות ההיכל צריכין להיות פתוחות. - ולכן י"ל, דאף על פי שקדושת אולם והיכל הוי קדושה אחת, אכתי בעינן שיהיו דלתות היכל פתוחות, דדין בפני עצמו הוא. - וע"ע מש"כ ה"מנחת חינוך" (במצוה שע"ז ס"ק י"ג), לענין תגלחת נזיר בפתח אהל מועד. וע"ע חזו"א (נשים סימן קמ"ט) סק"ו.

ושחטו פתח אהל מועד וגו' (ויקרא ג', ב').

בקושיית ה"מנחת חינוך"

(א) בדין שחיטת שלמים, שצריך שיהיו דלתות היכל פתוחים באותה שעה. דילפינן מקרא "ושחטו פתח אהל מועד" (ויקרא ג', ב'). - הקשה ה"מנחת חינוך" (מצוה ה'), דהתינח למ"ד היכל ואולם לאו חדא קדושה היא. ואולם לא מקרי פתח אהל מועד. אבל למ"ד דהווי חדא קדושה, ואולם לאו חדא קדושה היא. ואולם לא מקרי פתח אהל מועד. אבל למ"ד דהווי חדא קדושה, ואולם גם כן מקרי פתח אהל מועד, אם כן אמאי בעינן שדלתות היכל יהיו פתוחים, הרי סגי שדלתות האולם פתוחים, דהרי האולם לא היו לו דלתות. - וליישב זה, כתב ה"מנחת חינוך", דבהכרח האי דינא דבעינן שיהיו דלתות היכל פתוחים בשעת שחיטה, אתיא כמ"ד דקדושת היכל ואולם הווי שתי קדושות, ואולם לא מקרי אהל מועד.

גזל פחות משהו פרוטה

והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה אשר גזל וגו' (ויקרא ה', כ"ג).

בפלוגתא דהחינוך והרמב"ם

(א) הנה החינוך (מצוה ק"ל) כתב דאין צריך להשיב פחות מפרוטה מטעם מחילה. והמנחת חינוך

שיעורים הוא, וכ"מ במגיד משנה (פ"א מגניבה ה"א). והקשה רבינו מסנהדרין (נ"ט). דמבואר דהוא מטעם מחילה.

בדברי ה"מחנה אפרים"

(ב) והנה בעיקר דברי רבינו, דכשהבעלים לא ידעו שנגזל מהם פחות משהו פרוטה חייב להשיב דלא שייך בזה טעמא דמחילה. יעוי' ב"מחנה אפרים" (דיני גזילה סימן א') שהוכיח דגם כשהבעלים לא ידעו שנגזל מהם פחות משהו פרוטה, פטור מלהשיב להם, ע"ש. וביאור הדברים, דהמנחת חינוך נקט דבעינן

(אות א') כתב שכשהבעלים לא ידעו שנגזל מהם פחות משהו פרוטה, חייב להשיב להם, דהא לא שייך בזה טעמא דמחילה. - ונקט ה"מנחת חינוך" דהחינוך כאן פליג על דברי הרמב"ם, דהחינוך כתב שאין צריך להשיב פחות מפרוטה מטעם מחילה, אבל מדברי הרמב"ם (פ"ט דמלכים ה"י) מבואר דמדיני

בהשבת הגזילה, כעין שמצינו בהשבת אבידה, דקיי"ל (בסימן רס"ב סעיף ב') דאבידה שהיא של שותפין הרבה שאין מגיע לכל אחד שוה פרוטה אינו חייב להחזירה. ויעוי' בפתחי תשובה (בסימן רכ"ז ס"ק כ"ג) שחקר כעין זה לענין אונאה, ועיין שם שצידד דלפי מה שכתב הלבוש דבאבידה איכא ילפותא אין הכרע מהתם. ולכאורה י"ל דאדרבא לענין גזילה ודאי דאינו מחוייב להשיב, דהלא איכא טעמא דמחילה, דכל אחד מהשותפין אין לו ממון אלא פחות משוה פרוטה, ואם כן מחל על חלו. וצ"ע.

בדעת החינוך

ג) והנה במש"כ רבינו דדעת החינוך דפחות משוה פרוטה הוא מטעם מחילה, הנה יעוי' בדברי החינוך (במצוה רכ"ט) שכתב כהרמב"ם דאיסור גזילה פחות מפרוטה הוא משום דחצי שיעור אסור מהתורה. ונראה לומר, דטעמא דמחילה מהני רק לענין חיוב השבה, אבל לענין איסור לא מהני מחילה, ומטעם דחצי שיעור אתינן עלה.

בגזול משותפין

ד) והנה נסתפקתי בהגזול משותפין ולכל אחד הוא פחות משוה פרוטה, האם מחוייב

שימחול, ולכן כשלא מחל חייב להשיב. וה"מחנה אפרים" נקט דכשרגילים למחול אין לזה תורת ממון וליכא חיוב השבה גם קודם שמחלו. - ונראה לבאר דיסוד המחלוקת בין החינוך והרמב"ם הוא בזה, דהרי בסנהדרין (נ"ז.) מבואר דאין איסור גזילה פחות משוה פרוטה, דמה דמהני מחילה הוא רק דפטור מחיוב השבה, וכן הכריע הרמב"ם כסוגיא זו דבפחות משוה פרוטה דליכא לאו בכך הוא משום דין פחות מכשיעור. - אולם החינוך הכריע כסוגיא דסנהדרין (נ"ט.) דפחות משוה פרוטה הוא משום מחילה. ועל' בתשו' מהרש"ם (ח"ה מפתחות לסימן י"ז).

זכור

ולכך נצטוינו למחות את שמו כמ"ש הרמב"ן בביאורו, וזה לא נזכר בפ' ויבא עמלק. עכ"ד המשנ"ב. והיינו דבפרשת זכור יש ענינים שאינם נאמרים בפרשת ויבא עמלק. ואם כן מהיכי תיתי שיוצא גם בקריאת פרשת ויבא עמלק.

א) אך המעיין בדברי המגן אברהם ימצא בביאור טעמו, שאין גדר מסויים בצורת הזכירה, אלא העיקר הוא, שעל ידי הקריאה יבא לידי זכירת ענין עמלק, ובזה יוצא ידי חובתו. שכתב: "כששומע בפורים פרשת ויבא עמלק נמי זוכר מעשה עמלק". עכ"ד. - ומתבאר דמצות הזכירה היא רק היכי תימצא שלא לשכוח.

ב) ובדרך זו מפורש ברמב"ם (פ"ה ממלכים הל' ה'), דמצות הזכירה ואיסור השכחה הם מצוה אחת, ושניהם היכי תימצא לבא על ידי זה לקיום מצות מחיית עמלק. וכמו שכתב: "וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו כדי לעורר איבתו שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, מפי השמועה למדו זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו". עכ"ל.

זכירת מעשה עמלק

זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' (דברים כ"ד, ט').

א) הנה החינוך (במצוה תר"ג) כתב דנשים פטורות מזכירת מעשה עמלק. והמנחת חינוך (סק"א) הקשה דמנא ליה דבר זה.

ב) והנה יש מצות עשה של זכירת מעשה עמלק. ויש מצות לא תעשה שלא לשכוח את מעשה עמלק. והקשה ה"מנחת חינוך" על דברי החינוך מנא ליה לפטור נשים מזכירה.

ג) והנה יש לחקור האם מצות הזכירה היא מעשה מצוה בפני עצמה, או רק היכי תימצא שלא לשכוח. - והנפק"מ, דאם הזכירה היא מעשה מצוה בפני עצמו, אם כן יתכן לומר דיש פרשה מסויימת שחייבים לקרותה. אבל אם אינה אלא היכי תימצא לבא לידי זכירה, אם כן פשוט דבשעה שקורא ממעשה עמלק ונזכר מענינו, יצא ידי חובתו. דעל ידי זה על כל פנים אינו עובר בלא תשכח.

ד) והנה בדברי המגן אברהם (סימן תרפ"ה) מתבאר דמצות הזכירה היא רק היכי תימצא שלא לשכוח. - ע"ש שהביא מהתרומת

יצאית מצרים בכל יום ובכל לילה, והטעם, כי הזכירה ההיא עיקר הדת, אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו כו". עכ"ל. הרי דהזכירה היא היכי תימצי שלא לשכוח. - וכתב עוד: "ונוהגת מצוה זו בזכרים, כי להם לעשות המלחמה ונקמת האוייב, ולא הנשים כו". ובמנחת חינוך הקשה דמנא ליה לפטור נשים מזכירה. אכן י"ל דס"ל כדברי הרמב"ם דעיקר הזכירה היא כדי לעורר השנאה שנלחם בהם, ומכיון שהנשים אינן במלחמה, לכן נקט החינוך שאינן בכלל זכירה.

דכל שעל ידה באים לידי שנאת עמלק. - הרי שמואל לא הקדים, אלא: "פקדתי את אשר עשה עמלק", ולא הזכיר כל הפרשה דזכור בפרשת כי תצא. והלא קיים בכך מצות זכירה בפה, וכמו שכתב הרמב"ם בספר המצוות.

וכבר דקדק המנחת חינוך (מצוה תר"ג) מדברי הרמב"ם עוד, שהזכירה היא מצוה תמידית, וכל שעל ידי זכירתו לא ישכח שנאתו, מקיים המצוה.

י) והנה כיו"ב מצינו בדברי החינוך (כאן) שכתב בתוך דבריו: "הזכירה הזאת לא ידענו בה זמן קבוע בשנה או ביום, כמו שנצטוינו בזכירת

ח) ובספר המצוות (מצוה קפ"ט) כתב: "שצונו לזכור מה שעשה לנו עמלק בהקדימו להרע לנו, ולשנוא אותו בכל עת ועת, ונעורר הנפשות במאמרים להלחם בו, ונזרז העם לשנוא אותם כו', הלא תראה שמואל בהתחילו לעשות המצוה הזאת איך עשה, שהוא זכר תחלה מעשהו הרע, ואחר כך צוה להרגו, והוא אמרו יתברך פקדי את אשר עשה עמלק לישראל כו". עכ"ל.

ט) ומבואר בדברי הרמב"ם דעיקר מצות הזכירה היא כדי לבא לידי שנאה, ובזה נעורר להלחם עמו. ומתפרש בזה שיטת המגן אברהם, שאין חילוק באיזו פרשה קוראים,

עניני פורים

❖ בענין משלוח מנות

ופרש"י, זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חבירו עמו.

קושיית הב"י ע"ד רש"י

והנה הבית יוסף (סימן תרצ"ה סעיף ד') הקשה על דברי רש"י, וז"ל: "וקשה לי על דבריו, דאם כן לא היו מקיימים משלוח מנות איש לרעהו, ואם תאמר שהיו שולחים מנות איש לרעהו, אם כן מאי אתא לאשמו עינן". עכ"ד.

תירוץ הב"ח

ויעוי' בב"ח (שם) שביאר דברי רש"י דהיינו מכיון דטעם משלוח מנות הוא כדי שיהא שמח ושש עם אוהביו וריעיו, ולהשכיך ביניהם אהבה ואחווה וריעות, אם כן אם יסעוד אחד עם חבירו הרי הם בשמחה ובטוב לב משתה יחד, ופטורים הם מעתה מחיוב משלוח מנות, והוא הדין בשנה שניה, וכן בכל שנה ושנה אם יחזור ויסעוד אצלו כמו בשנה שעברה נמי יוצאין שניהם ידי חובה, אלא האמת אומר שהיו מחליפים שנה שניה, ועיקרו לא אתא אלא לאשמו עינן האי דינא דבסועד אצל רעהו פטורין שניהם מחיוב משלוח מנות. את"ד הב"ח. וע"ש עוד מה שכתב.

טעם התרומת הדשן והלבוש לתקנת משלוח מנות

א) הנה בטעם תקנת משלוח מנות מצינו תרי אנפי, דבתרומת הדשן (סימן קי"א) כתב: דנראה טעם דמשלוח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק כדי לקיים הסעודה כדינא כו'. ע"ש. וכעין זה כתב הלבוש (סימן תרצ"ה סעיף ד'), וז"ל: ועוד שאין טעם המשלוח אלא כדי שיהיה לכל אדם לאכול די ספוקו ודברים המענגים ומשמחים את האדם כדי לשמוח בפורים כו'. ע"כ.

טעם ה"מנות הלוי" והמהר"ל מפראג לתקנת משלוח מנות

אולם בספר "מנות הלוי" (אסתר ט', ט"ז - י"ז) כתב: ומשלוח מנות כו', כי זה רומז כי הם באגודה אחת ובאהבה ואחווה הפך מ"ש הצורך מפוזר ומפורד כו'. ע"כ. - וכיו"ב ביאר המהר"ל מפראג בספר "אור חדש" (אסתר ט', כ"ב).

בדעת הב"ח כה"מנות לוי" והמהר"ל מפראג

ב) וכבר מצינו בב"ח (סימן תרצ"ה) דנקט כה"מנות הלוי" והמהר"ל.

בפירושו רש"י במגילה ז' ע"ב

דהנה במגילה (ז'): איתא, אביי בר אבין ור"ח בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי.

בשיטת הר"ן

ולדברי הב"ח יתכן דהר"ן שנטה מפרש"י שם, ופירש באופן אחר, י"ל דתפס כמש"כ התרומת הדשן והלבוש, דהטעם למשלוח מנות הוא כדי שיהא לחבירו לאכול די סיפוקו כדי לקיים הסעודה כדינא, וזהו רק אם נותן לו לצורך ד"ז, ולא סגי כשנמצא אצלו ואוכל. ולכך פירש הר"ן בזה"ל: "לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו, ולפיכך היו שולחין כל אחד סעודתם זה לזה כדי לאכול סעודת פורים ולקיים מצות משלוח מנות. עכ"ל.

ג) והנה כששלח משלוח מנות והניח עליו מכתב מאיים, ואחר כך הוציאו המכתב, ולכן החזיר לו משלוח מנות יפה, יחד עם דברי פיוסים, והשלימו ביניהם, אחר כך נודע לראובן שכתו הוציאה את האקדח, וכמובן אודות לכך נעשה שלום ביניהם. מסתפק ראובן האם הוא קיים מצות משלוח מנות בזה ששלח לשמעון, יש מקום לומר שקיים, כיון שכתו הוציאה את האקדח או שמא לא יצא, כי הוא שלח מנות עם אקדח, ואז אין במשלוח ממש כי הוא משלוח מות ולא משלוח מנות. ונראה לומר שהדבר תלוי בספק של הגמרא במנחות (דף ס"ד ע"א), בפרס מצודה להוציא דגים והוציא תינוק ודקים, דמסתפק הגמרא אם בתר כוונה אזלינן וחייב חטאת, כי הוא כיוון רק להוציא דגים, או שמא מאחר והוציא גם תינוק בתר מעשיו אזלינן, וממילא פטור, כי למעשה הוציא תינוק ולכן פטור, דאמרין בגמרא: שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים, והעלה דגים חייב, להעלות דגים והעלה תינוק ודגים, רבה אמר פטור, ורבה אמר חייב, רבה אמר פטור זיל בתר מעשיו ורבה אמר חייב זיל בתר מחשבתו.

ואולי גם בענינו כן, דאם בתר מעשיו אזלינן, הרי שלח מצרכי מזון ושתיה, ולא עבר על "לא תשנא את אחיך בלבבך", אלא אדרבא הוא הציל את השלום, אבל אם בתר מחשבתו אזלינן הוא לא קיים את המצוה.

אך יש לדחות ראייה זו בכמה אופנים, א. כל מה שהגמרא דנה לפטור כי אזלינן בתר מעשיו, היינו מפני שבשעה שצד את הדגים הוא גם הציל את התינוק, ושתי הפעולות היו באותו זמן, ויעויין בחזו"א (מנחות סימן מ"ב ס"ק י"ח) שביאר את סברת רבה שמכיון שפעולת הצידה היתה מוכחרת בשביל הפיקוח נפש, אי אפשר לחייב על צידת הדגים, מה שאין כן בענינו שבשעה שהוא הוציא את המשלוח מתחת ידו, היה בזה אקדח, ואי אפשר היה לקיים בזה מצוה של משלוח מנות, ורק אחר כך אחרי שיצא מתחת ידו, לפני שהגיע ליד המקבל, הוציאו את האקדח, הרי שמצד הפעולה שלו, שהיא היתה שליחת המשלוח, לא היה קיום מצוה, ומה שאחר כך יצא מזה דבר טוב, מעשה זה לא מתייחד

לפעולה של המשלוח, וממילא הוא קיים את המצוה.

ונראה עוד יש לדחות, דאפילו אם באמת הוציאו את האקדח מבלי שהוא שם לב, עוד לפני שהוא שלחו לחבירו, מכל מקום יתכן שהוא לא יצא בזה ידי חובה, מפני שאין זה דומה לגמרא במנחות, דשם לא היה לו כוונה שלא להציל את התינוק, אלא שהיתה לו כוונה לצוד דגים, ולכן אם למעשה הוא קיים מצוה בפעולה שלו, יתכן שפטור, אבל בעינו שהיתה לו כוונה הפכית, שהוא התכוון להרבות שנאה במשלוח זה, בזה לכו"ע לא יוצא ידי חובה.

ויעויין בשער הצינון (סימן שכ"ח ס"ק י"ז) שהביא מחלוקת ראשונים ופוסקים בדין זה של הצלת תינוק ודגים, אם כוונתו גם לצוד, דיש פוטרים ויש מחייבים, אכן בענינו שהתכוון רק לצער ולא לשם מצוה, הוא לא מקיים את המצוה.

עוד יתכן לומר לאידך גיסא, דכל מה שיש אומרים שהולכים אחר הכוונה, היינו דוקא במצוות שבין אדם למקום כמו מצוות שבת, אבל במצוות שבין אדם לחבירו אם מקיים את תכלית המצוה, הוא יוצא ידי חובה, אפילו שהיתה לו כוונה הפכית.

עוד יעויין במש"כ בחשוקי חמד על מסכת מגילה (דף י"ח ע"א) לגבי ראובן ושמעון שהיו שונאים זה לזה, וניסה לוי כמה פעמים להשלים ביניהם וללא הצלחה, והלך בפורים ושלח משלוח מנות לראובן בשמו של שמעון ביחד עם מכתב פיוס, ומעשה אהרן הצליח, וראובן 'החזיר' לשמעון משלוח מנות, ונתפייסו ביניהם, ועתה שואל לוי, האם בזה ששלח משלוח מנות לראובן שלא בשמו יצא ידי חובה, שהרי כתב בשו"ת כתב סופר (סימן קמ"א) שאם אין המקבל יודע מי שלח לו את המשלוח מנות, אין השולח יוצא.

והשבנו דיתכן לומר שיצא ידי חובה, שהטעם שכתב הכתב סופר שאינו יוצא ידי חובה, הוא משום שכתב המנות הלוי (מגילת אסתר ט', י"ט) שטעם משלוח מנות הוא כדי להרבות שלום אחוה וריעות, והכא הרי הרבה שלום בצורה המהודרת ביותר, וגם לטעם התרומת הדשן (סימן קי"א) שטעם משלוח מנות הוא כדי שיהיה לו לסעודת פורים הרי נתן לו, ואכל סעודה דשנה לכבוד פורים.

ומכל מקום יתכן דלא יצא ידי חובתו, אף על פי שקיים מצוה גדולה של הבאת שלום בין אדם לחבירו, מכל מקום מצות משלוח מנות הוא להרבות שלום בין השולח לבין חבירו, ולא בעולם, וצריך עיון.

ומעתה יש לומר גם בענינו, דמצד אחד למעשה הוא הרבה שלום, ומצד שני, לא הוא זה שעשה את הפעולה של הבאת

(ט"ו) וז"ל: "וכל המרבה לשלוח לרעים משובח".

דברי הלבוש

אולם בלבוש (סימן תרצ"ה סעיף ד') משמע דעדיף להרבות במנות מאשר ברעים, שכתב: "וצריך לשלוח מתנות איש לרעהו כו' ולפיכך צריך לשלוח שני מנות לאדם אחד כו', ועוד שאין טעם המשלוח אלא כדי שיהיה לכל אדם לאכול די סיפוקו ודברים המענגים ומשמחים את האדם כדי לשמוח בפורים, הילכך כל המרבה לשלוח לרעהו הרי זה משובח". עכ"ד וה"חיי אדם" (כלל קנ"ה סעיף כ"ו) העתיק לשונו. ומשמע דהשבח הוא בריבוי המנות דקאיירי ביה.

בביאור דברי הרמב"ם

ואפשר שגם דברי הרמב"ם יתפרשו כדבריו. ובפרט שהברכי יוסף (סימן תרצ"ד סק"ג) דקדק מדברי הרמב"ם לענין הנידון במתנות לאביונים אם איכא מעליותא ליתן יותר משיעורו, דמלישנא דלא יפחות שמענין דזהו חיובו וטפי אינו מחוייב, והוסיף: "והרמב"ם כתב דמרבה לשלוח לרעים הרי זה משובח, ואמאי לא העיד נמי גבי מנות". - ויעויי"ש שכתב: ואעיקרא לא קשיא מידי, דמילתא דמסתברא דכל כמה דשלח מנות טובא ומתנות טובא מצוה קעביד ואפושי שמחה כו". הרי גם להרמב"ם י"ל כן. אלא דעל כל פנים שמענין מדבריו דזהו רק מסברא, ולא מדיוקא דלשונו.

דברי ה"ערוך השלחן"

ויעויין ב"ערוך השלחן" (סימן תרצ"ה סעיף ט"ו) שכתב: "וכל המרבה בשלוח מנות הרי זה משובח, דזהו להרבות השמחה". - ויעויי"ש שהקדים דלא סגי במשלוח מנות בכזית או ברביעית, דבעינן מנה יפה דזהו לשון מנות כענין חתיכה הראוי להתכבד שיהא דבר חשוב, ואלו ששולחין חתיכות קטנות לא יצאו ידי חובתן. עכ"ד.

אמנם יש להעיר מהא דבגמ' לא הוזכר רק ששלחו ב' מנות, ולמה לא הוסיפו, ובפרט בעובדא דשדר רבה למרי בר מר, והלא היה מלך וראש לפומפדיתא, וכל מה דאביי שאלו היה ששולח לו דברים המצויים לכל, ולא שאלו על שנמנע מלהוסיף טפי מנות.

בגירסת רש"י דגמ' מגילה ז' ע"א

(ז) והנה אמרינן במגילה (ז'). דרבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעיגלא תלתא וגרבא דמחרא, שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו, ומתנות לאביונים. ומפרש"י מבואר דלא גריס ומתנות לאביונים. עיי' בהגהות הגר"א.

בגירסת רבינו חננאל, ופירוש הריטב"א

(ח) אולם יעוי' בפירוש רבינו חננאל שגריס רק למתנות לאביונים.

שלום, אלא שהיא נעשתה מעצמה, ויתכן שלא קיים את המצוה, וצריך עיון.

בדברי הרמ"א דהמוחל על משלוח מנות

ואומר התקבלתי דיצא ידי חובתו

(ד) והנה פסק הרמ"א (סימן תרצ"ה סעיף ד') דאם שולח מנות לרעהו, והוא מוחל לו, ואומר כאלו התקבלתי, דיצא ידי חובת משלוח מנות.

קושיית התוס'

ובתשו' "חתם סופר" (או"ח סימן קצ"ו) תמה, דלטעמו של התרומת הדשן והלבוש דבעי שיהא לו מה לאכול בסעודה, לא שייך בזה התקבלתי. - ועיי' בתשו' כתב סופר או"ח (סימן קמ"א) שדעת הרמ"א לעיקר הטעם דהוי מפני הרבות אחוה.

מבאר דהוצרכנו לשני הטעמים

אך י"ל דלדינא בעינן גם לטעמא דהוא כדי שיהא לו מה לאכול בסעודה. וע"ע בספר "יוסף אומץ" להרב החיד"א (סימן פ"ב אות ה') דליכא נפק"מ מהנך טעמים.

בתשו' מהר"ם שיק ס' שמ"ב

(ה) והנה יעוי' בתשו' מהר"ם שיק (או"ח סימן שמ"ב) דן בענין אם מהני במשלוח מנות שהמקבל אומר הריני כאילו התקבלתי. - וע"ש שכתב לתמוה על דברי הרמ"א, דהרי כמו שמצינו במתנות עניים שכשמוחל העני נפקע המצוה ואין חיוב ליתן המתנה לעני, ומהאי טעמא אין מברכין על מתנות עניים, וכמש"כ הרשב"א בתשו' (סימן י"ח) והאבודרהם (ריש הלכות ברכות). והביאור דאמנם לא קיים המצוה אלא שנפקע חיובו בכך. ואם כן אין הוא רוצה לקבל המשלוח מנות, היאך יצא ידי חובה, הרי פקע סיבת חיובו, ובמה נתקיימה מצותו.

וכתב שם לבאר, די"ל דשאני מצות משלוח מנות משאר אופני נתינת צדקה, דכאן קפיד קרא רק על המשלוח מנות, והרי שלח, מה שאין כן לענין צדקה דבעינן נתינה. ע"ש. - ולפי זה יתכן לפרש דברי הרמ"א גם לטעמא דלהרבות בסעודה.

בדיני משלוח מנות

(ו) והנה במגילה (ז'). אמרינן, תני רב יוסף ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד. וכן פסק הרמב"ם (פ"ב ממגילה ה"טו וי"ז), ובשו"ע (סימן תרצ"ה סעיף ב'), ע"ש במשנ"ב (סק"ג).

בעדיפות להרבות רעים ולא בריבוי המנות

והנה יש לעיין האם להעדיף לשלוח ליותר הרבה רעים, או שמא להעדיף במנות חשובות. ולישנא דהרמב"ם משמע דאיכא עדיפותא בהרבות רעים, ולא בריבוי המנות, שכתב (כפ"ב ממגילה

דברי ה"פרי מגדים"

יא) והנה יעו"י עוד ב"פרי מגדים" (סימן תרצ"ה א"א סק"ד) שהגדיר דינא דמשלוח מנות, דהיינו שיהא ראוי להתכבד כפי המקום והזמן. וז"ל: ובמ"א א' בשם מהרי"ל דדוקא מבושלים המנות, משמע שיהא ראוי להתכבד כפי המקום והזמן, ובחידושינו כתבנו מזה. עכ"ל הפרמ"ג.

דברי ה"ראש יוסף"

יב) ובספרו "ראש יוסף", מגילה (ז'). כתב: "הנה משלוח מנות בעינן דוקא מידי דאכילה כו', ולא נתפרש כמה יהי השיעור ב' מנות, ואם חיינן או ראוי לאכילה דוקא, ואם מינן אחד סגי כל שחלקה לב' חתיכות או שני מינים בעינן. גם מתנות לאביונים כמה יהיו השיעור". עכ"ד. וע"ש ב"ראש יוסף" שדקדק דהוי נידון בין המג"א (סימן תרצ"ה ס"ק י"א) דמשמע דס"ל דבעינן דוקא שיהא ראוי לאכילה, שכתב מבושלים, ומהט"ז (סק"ד) דקדק דס"ל דמאכל אפילו חי סגי למשלוח מנות. ובמשנ"ב (תרצ"ה כ') מייתי המחלוקת, וכמ"ש ה"פרי מגדים". - ועי' בספר "כף החיים" (סימן תרצ"ה ס"ק ל"ה) כשהביא בזה הפלוגתא, דהפרי חדש ס"ל דיוצא בתרנגולים שחוטים, ומהמהרי"ל משמע לא כדבריו, אלא בעינן דוקא מבושלים. - והוסיף שכ"כ החיי אדם והקיצור שו"ע.

דברי ה"ראש יוסף"

יג) ויעו"י"ש בראש יוסף שצייד דהקיום דקיים באטמא דעיגלא הוא משלוח מנות, דמיירי שנחלק לשניים, והגרבא דחמרא היה למתנות לאביונים. אך נטה מזה, וסיים: "ויראה שיעור משלוח מנות כפי שיעור הראוי לכבד לחבירו באותו העיר די, ומתנות לאביונים עדיין לא נתפרש לי השיעור כמה כו'". עכ"ד ה"ראש יוסף" שם. [וכבר נתפרש לפנינו בריטב"א וכמ"ש המשנ"ב (סימן תרצ"ד ס"ק ב') וכמ"ש"נ].

יד) והנה במש"כ ה"פרי מגדים" דמנה משמע שיהא ראוי להתכבד, וכ"ה ב"ערוך השלחן" דבעינן מנה יפה דזהו לשון מנות. יעו"י בזה במהרש"א (ז'). בח"א ד"ה שדר ליה, שכ' "דמנה משמע כל דהו". ולכאורה הוי איפכא מדבריהם. וי"ל דהפרי מגדים קאיירי בכללות המנות, דאכן כל אחד בפני עצמו משמע כל דהו, אך תרי המנות בעו שיהיו ביחד מנה יפה הראוי להתכבד. ושמעינן לפי זה דשרי ליתן ב' מנות שכל אחד אינו ראוי בפני עצמו, ורק ביחד הוו ראויות להתכבד.

ועי' בלקט יושר שהביא ממהרי"ל שאמר: שיוצא אדם אם שלח כו' בפורים תאנה אחת ותמרה אחת, אף על פי ששניהם אינם שוים פרוטה אחת עכ"ל.

- וביאר הריטב"א: "פרש"י, שלח לו, קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות, ופירש דהכא מנות איכא. ולא גרסינן הדר שלח ליה איהו. אבל בכלהו נסחי גרסינן קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים. פירוש, שלא היתה יקרה התשורה בעיניו, ואמר שאינה מתנה לאדם כמוהו, ולא יצא ידי חובת משלוח מנות איש לרעהו. הדר שלח ליה, כלומר רבי יהודה נשיאה גופא, עגלא תליתאה ותלת גרבי יין. שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו, כלומר שזהו התשורה הראויה לך כו'. עכ"ל הריטב"א. ומפורש דמעצם המשלוח הוא שיהא ראוי לכל חד כדאיתא ליה, לעשיר שיהא ראוי לו ולעני שיהא ראוי לו. וחזינן דבעינן מתנה מכובדת, וממילא יש מקום בדין לדברי ה"ערוך השלחן" שיהא המנה כשיעור הראוי להתכבד בו.

השגת המקור חיים ע"ד הסוברים דצריך

שהמשלוח מנות יהיה שוה פרוטה

ט) והנה בספר "מקור חיים" לה"חיות יאיר" (סימן תרצ"ה סעיף ד'), הביא די ש' אומרים דיהא המשלוח מנות שוה פרוטה, וכתב על זה: "ולא ידעתי מנא ליה, דטפי ניחא לומר כך על מתנות לאביונים". עכ"ד.

דברי הריטב"א

ואכן בריטב"א שם המשיך: "ומסתברא דמתנות לאביונים, היינו אפילו בב' פרוטות, דשוה פרוטה חשיבא מתנה, אבל לא בפחות, כדאיתא בגיטין (כ'). ובדוכתי אחריתי (פסחים ל"ב:). עכ"ל. והובא ד"ז במשנ"ב (סימן תרצ"ד ס"ק ב'). ועי' שערי תשובה (סימן תרצ"ד סק"א), והפרי מגדים שם נסתפק בזה. - ושמעינן על כל פנים דמה שאין כן במשלוח מנות.

דברי ה"חיי אדם"

י) והנה יעו"י בספר "חיי אדם" (כלל קנ"ה סעיף ל"א) שכתב כן, וז"ל: "נ"ל דמירושלמי פ"ק סוף הלכה ד' משמע דאם שלח לעני דבר מאכל יצא משום מתנות לאביונים ולא משום משלוח מנות. דגרסינן שם, ר' יודן נשיאה שלח לר' הושעיא רבה חדא עטם וחד לגין דחמר, שלח וא"ל קיימת בנו ומתנות לאביונים, חזר ושלח ואמר לו קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות. משמע מזה דמתחילה ששלח לו מתנה קטנה הוא כדרך שנותנים לאביונים, ואחר כך כששלח לו מתנה מרובה אמר דזהו משלוח מנות, משמע מזה שאם שולח דבר פחות לעשיר אינו יוצא בזה משלוח מנות. עכ"ד ה"חיי אדם". וכבר כתב כן הריטב"א, וכמו שנתבאר. - והובאו דבריהם בביאור"ל (סימן תרצ"ה סעיף ד' ד"ה חייב), שסיים: "אכן שאר פוסקים לא הזכירו דבר זה ונכון ליזהר בזה לכתחלה". עכ"ד.

✦ בענין מתנות לאביונים

דברי הרז"ה

(א) הנה מבואר בבעל המאור ריש מגילה (א': מדה"ר), דמעיקר הדין חיוב בני הכפרים ליתן מתנות לאביונים הוא ביום קריאת המגילה, וכמו דאיתא לקמן (ד':) הואיל ואמרו כפרים מקדימין ליום הכניסה גובין בו ביום ומחלקין בו ביום מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה. אלא דאיכא חששא דילמא אכלי להו קודם פורים, בטלו גם ההקדמות בקריאת המגילה.

דברי המג"א

(ב) ויעוי' במג"א (סימן תרצ"ד סק"א) בדיני מתנות לאביונים, שכתב: "וכתוב במאור דלא יתן להם קודם פורים דלמא אכלו להו קודם פורים". עכ"ל. ול"ע דהלא כל דברי הרז"ה אמורים רק בכפרים שמקדימים ליום הכניסה, אבל בכרכים ועיירות שאין זה זמן קריאת המגילה, אם כן בלאו הכי אי אפשר להקדים מתנות לאביונים כשלא הגיע פורים, גם בלא חששא דלמא אכלי להו קודם הפורים, דמהיכי תיתי לחייבם במתנות לאביונים בהנך זמנים דלגביהו לא משתמעו מידי. וצ"ע.

ביאור דברי המג"א

(ג) והנה על כל פנים לפי מה שנקט המגן אברהם למילף מהרז"ה דבכל דוכתי הכי הוא, יש למצוא בזה דין מחודש, והיינו דמכיון דכל החששא הוי מחמת דלמא אכלו להו קודם פורים, והא לאו הכי שפיר דמי ליתן מתנות לאביונים שלא בזמן הפורים, דאם כן במקומות המסופקים אם דין קריאתם הוי בית דין או דלמא בט"ו, דשפיר דמי ליתן מתנות לאביונים ביום י"ד, וישאיר האביון מקצת ליום ט"ו.

דברי הפרמ"ג

(ד) ואכן מצאתי בפרי מגדים (סמן תרצ"ה משב"ז סק"ה) שכתב בסוף דבריו, וז"ל: "כתב הפרי חדש, עיר ספק מוקף, ישלחו המנות בי"ד, שהוא לרוב העולם. ואיני יודע דלמה יגרע מקריאת מגילה דצריך בב' הימים, ומתנות לאביונים יש לומר בי"ד סגי, עיין מגן אברהם תרצ"ד א' בשם בעל המאור, ולא יתן להם קודם פורים דלמא אכלי כו', הא לאו הכי שפיר דמי, אם כן בי"ד ממה נפשך יוצא, ומיהו כשאכל העני בי"ד ואין לו במה לשמוח בט"ו צריך עיון". עכ"ד הפרמ"ג. הרי להדיא דדקדק מדברי המג"א בשם הרז"ה דבלאו חששא דלמא אכלי כו' שפיר דמי ליתן מתנות לאביונים, ונפק"מ לדינא במקומות המסופקים.

אמנם לדינא בדעת המגן אברהם אין לספק בזה, שהרי כתב

להדיא לעיל מינה, (בסימן תרפ"ח סק"ה), לענין מקומות המסופקים דמפורש בשו"ע (שם סעיף ד') דקורין מגילה בי"ד וט"ו, דה"ה נמי לענין מתנות לאביונים שנוהגין בשניהם. וז"ל: "קורין בי"ד ובט"ו, ונוהגין שמחה ומתנות לאביונים בשניהם". ע"ש. (וכבר ציין לכך הגר"פ (בסימן תרצ"ד סק"א).

בביאור המג"א

וארווחא לבאר דקדוק לשונו של המגן אברהם שם, שכתב רק לדינא דמתנות לאביונים, ולא הזכיר משלוח מנות, וכבר נתעורר בזה הפרי מגדים, וז"ל: "איני יודע למה השמיט הרב משלוח מנות נוהג בשניהם מספק כו'". עכ"ד. די"ל דרק לענין הקדמת מתנות לאביונים מצינו בגמ', והיינו לגבי בני כפרים ביום הכניסה עכ"פ, ומינה ילפינן כללא, דאי לאו טעמא דלמא אכלי להו קודם פורים שפיר דמי למעבד קודם פורים. ומה שאין כן במשלוח מנות. - וע"ע בפרמ"ג (סימן תרצ"ה א"א ס"ק י"ג) שכתב: "ועי' סימן תרצ"ד במגן אברהם א' בשם בעל המאור דלא יתן קודם פורים דלמא אכלי, ומשמע הא לאו הכי שרי". עכ"ד.

קושיית הפרמ"ג לטעמיה

(ה) ובאמת ה"פרי מגדים" לטעמיה, שהקשה על דברי המגן אברהם בשם הרז"ה, בזה"ל: "ויש להקשות תיפוק ליה בלאו הכי, מתנות לאביונים כתיב עם משלוח מנות, ובמנות בעינן ביום י"ד דוקא לעיירות וט"ו לכרכין, ולא בליל י"ד, ה"ה מתנה לאביון נמי אף בליל י"ד לא יתן. וי"ל דסברא הוא ליתן לעני קודם שיכין לפורים, ומשום הכי רשאי ליתן בתענית אסתר וכ"ש בליל י"ד, וקודם לא דלמא אכלי כו'. וצ"ע. עכ"ד הפרמ"ג. וחזינן לדעתיה דנקט דביסוד הענין לא מתחלק מתנות לאביונים ממשלוח מנות, ומהאי טעמא נתקשה דתיפוק ליה דמתנות לאביונים כתיב עם משלוח מנות ובמנות בעינן יום י"ד כו'. - וזהו שנתקשה (בסימן תרפ"ח סק"ה) למה השמיט המג"א במקומות המסופקים דצריך למעבד גם משלוח מנות עם מתנות לאביונים.

ביאור דברי המג"א

(ו) ונמצינו למדין בביאור דברי המגן אברהם דיליף מהרז"ה כללא, דאין ליתן מתנות לאביונים קודם פורים משום חששא דלמא אכלי להו, ומבואר דבלאו הכי שרי. והרי אין זה זמנם, מלבד בני כפרים דבהו קמיירי הרז"ה. די"ל דהא דאמרי' לקמן (ד':) הואיל וכפרים מקדימין ליום הכניסה גובין בו ביום ומחלקין בו ביום, אין זה מענין הקדמת בני כפרים, אלא הוי ליה תקנה מסויימת מדיני מתנות לאביונים, וביסודה הוי מסברא, ולאו בחדא מחתא

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
(ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה
לפי סעיף 46
לפקודת מס הכנסה.

משרד:

רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office:

21 Harav Kotler St.

Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091

מחתינהו עם משלוח מנות. וזהו גופיה סברת רבינו אפרים לשיטת הרז"ה (עי' בהשגות הראב"ד שפירש באופן אחר לסברתו), דכיון דמילתא בפני עצמה היא, דיינינן כפי הזמן והמקום, ומאחר שבזמן הזה לא נותנים לעניים אלא ב"ד עקרוהו לימי הכניסה מפאת תקנת עניים.

הערה בדברי המשנ"ב

ז) אך יש לעיין בדעת המשנ"ב בזה. דבביאור הלכה (סימן תרצ"ה סעיף ד' ד"ה או) כתב וז"ל: כתב הפרי חדש עיר ספק מוקף ישלחו המנות ב"ד שהוא לרוב העולם, ועיין בפרי מגדים שמפקפק בזה. ע"כ. ולעיל (סימן תרפ"ח) במשנ"ב (סק"י) לענין ספק מוקף כתב: ונוהגין שמחה וומתנות לאביונים בשניהם. ע"כ. וצ"ח. - [ואגב יש לציין, דבפרי חדש (סימן תרצ"ה) לא הזכיר בדבריו בזה דינא דמשלוח מנות, והמשנ"ב שהביאו הוא על פי דברי הפרי מגדים, דיעווי' בפרי חדש שכתב לעשות הסעודה ב"ד, ולא הזכיר משלו"מ. והפרי מגדים העתיקו על משלוח מנות, והיינו דנקט דמשלוח מנות תלוי בסעודה].

חקירת הפרמ"ג

ח) והנה ה"פרי מגדים" במשכבות זהב (סימן תרצ"ד סק"א) נסתפק אם במתנות לאביונים יוצא ידי חובה במשלוח בגדים לאביונים. וכתב דנראה דלכתחילה יתן דבר שיכול ליהנות ממנו בפורים, דהיינו מאכל או מעות שיכול להוציא בפורים. ויעווי"ש שסיים דד"ז הוא לכתחלה. ועי' בא"א (סימן תרצ"ד סק"א) שציין לזה.

והנה יש לעיין אם נותן שטר זיכוי בחנות מאכל, האם מהני כשהחנות מאכל שבתוכה יכול לקנות סגורה בפורים. אך בדרך החיים להחוו"ד (בה' פורים הביא דברי הפרי מגדים בסתמא, וכתב דיוצא במתנות לאביונים גם בבגדים. ולכאורה משמע כן בדבריו אח"ז, שכתב (במשב"ז תרצ"ד א') וז"ל: "נסתפקתי מתנה לאביון אם מהני ע"מ להחזיר, ומשלוח מנות לא מהני, כי מצוה מאכל ומשקה שישמחו בפורים". ע"כ. והובא בביאור"ל (שם ס"א ד"ה ליתן). וחזינן דדוקא לגבי משלוח מנות הצריך מאכל ומשקה שישמחנו בפורים, ולא במתנות לאביונים.

אולם המשנ"ב (שם סק"ב) הביא דברי הפרי מגדים, בזה"ל: עוד כתב נ"ל דלכתחלה צריך ליתן לאביון דבר הראוי ליהנות ממנו בפורים מאכל או מעות שיוכל להוציא בפורים. עכ"ד.

